

Lena Einhorn's nya dokumentärroman handlar om vetenskapsmannen Fritz Haber och hans fru Clara Immerwahr.

Läsvärt om kemisten bakom Zyklon B

Recension

"Geniet från Breslau"

FÖRFATTARE: Lena Einhorn

FÖRLAG: Natur & Kultur

EN KEMIST SOM senare vann Nobelpriset står i centrum för Lena Einhorn's nya roman. Författaren skildrar ett avgörande skede i Europas historia och två unga människors skilda vägar mot kunskap och vetenskaplig framgång.

Fritz Haber fick Nobelpriset i kemi 1918 för att han lyckades framställa ammoniak genom syntes på en industriell skala. Det var en upptäckt som gjorde att man kunde skapa konstgödsel, en möjlighet att föda världens folk.

Det som Haber är ihågkommen för är dessvärre något betydligt dystrare. Han ledde utvecklingen av klor- och senaps-gas för krigföring, vilket fick förödande konsekvenser. Nästa fasansfulla steg var ett medel för att bekämpa insekter, Zyklon B, som nazisterna senare skulle använda i dödslägrens gaskammare.

Fritz Haber lever kvar i vår historia som ännu ett exempel på när människans ädla jakt på kunskap har lett mänskligheten närmare avgrunden.

DET ÄR INTE förvånande att författaren Lena Einhorn har fångats av berättelsen om vetenskapsmannen Fritz Haber och hans fru Clara Immerwahr. Einhorn har på senare år skrivit flera böcker om verkliga personer, berättelser som förenar fakta med fiktion. Hon har en egen röst och en förmåga att skapa känslomässig trovärdighet åt historiska gestalter. Einhorn har skrivit mycket gripande om Greta Garbo ("Blekingegatan 32"), om Siri von Essen ("Siri") och inte minst om sin egen mamma, Nina ("Ninas resa"), en av mycket få människor som tog sig levande från ghetton i Warszawa.

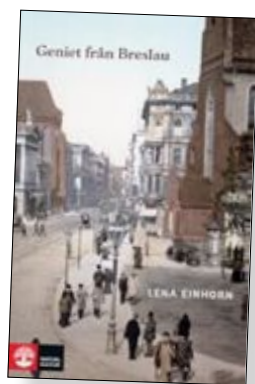
Med tanke på dessa berättelser var mina förväntningar på "Geniet från Breslau" väldigt höga. De infrias tyvärr inte helt och hållet. Det är fascinerande bok i flera avseenden, men också en roman med vissa brister.

Det beskrivs som en dokumentärroman och den dokumentära delen fungerar alldeles utmärkt. Einhorn skildrar med stor kunskap ett stycke vetenskapshistoria, den fysikaliska kemins utveckling som en självständig disciplin. Hon beskriver dess-

Lena Einhorn är filmare och författare. 2016 gav hon ut romanen "Madeleine F".

Foto: JESSICA GOW / TT

"Einhorn skildrar med stor kunnighet ett stycke vetenskapshistoria, den fysikaliska kemins utveckling som en självständig disciplin."

utom den historiska epoken kring förra sekelskiftet, då Breslau (numera Wrocław i Polen) var en preussisk stad i det tyska kejsardömet. Vi får möta såväl Albert Einstein som Otto von Bismarck och kejsar Wilhelm i en tid när Europa förändras, när de stora världskrigen ännu ligger i framtiden.

I centrum för romanen finns två unga människor från Breslau, Fritz Haber och Clara Immerwahr. De lär känna varandra som tonåringar på dansgolvet och deras vägar kommer att korsas igen. Fritz och Clara är nyfikna på ungdomars vis, hungriga efter kunskap och efter att se

den stora världen. Båda är ovanligt begåvade och söker sig till universitetsvärlden.

Lena Einhorn intresserar sig mer för hur de båda formades i unga dagar och mindre för dramatikerna senare i deras liv.

SOM JAG SER DET finns ett par problem med romanen "Geniet från Breslau". Först och främst att handlingen hela tiden växlar mellan Fritz och Clara, kanske byter Einhorn ibland också lojalitet. Den känslomässiga närheten, karakteristisk för hennes tidigare böcker, går på så vis förlorad.

Det andra problemet är att

Fritz Haber inte är en särskilt sympatisk person. Han är fåfång, helt fokuserad på att nå framgång, och ganska gnällig när han stöter på hinder. Det ska påpekas att han har goda skäl att gnälla. Även om den judiska befolkningen var en självklar del av samhällslivet var antisemitismen utbredd i alla läger. Haber upptäcker om och om igen att dörrar som är öppna för andra är stängda för honom. Han väljer att konvertera till protestant, men det hjälper bara delvis. Vid denna tid ansåg många fortfarande att man inte samtidigt kan vara jude och tysk (låter det bekant?).

Clara är utan tvekan den mest intressanta av de båda huvudpersonerna. För henne är utmaningen att bli forskare desto större, då hon som kvinna egentligen inte får skaffa sig en utbildning. Så småningom blir hon ändå den första kvinna som tar en doktorsexamen från ett tyskt universitet (utan att någonsin vara formellt inskriven).

Det är inte någon ny insikt, men det är omskakande att läsa om hur hälften av mänskligheten genom historien har uteslu-

tits från makten och kunskapen. Clara Immerwahr skulle kunna ha bidragit med så mycket mer, men hon får knappt ens vistas i universitetens lokaler. Hon utestängs från forskningen och på sätt och vis från berättelsen - och det är ännu ett avgörande problem för Einhorn's roman.

JAG HAR INVÄNDNINGAR, men "Geniet från Breslau" är en mycket läsvärd bok. Den skildrar en annan tid och en annan plats som inte är så olik vår. Boken ställer frågor till läsaren: om vetenskaplig forskning och personligt ansvar, om betydelsen av identitet och tillhörighet.

Att inte bli accepterad av sina tyska landsmän blir för Fritz Haber ett öppet sår som aldrig läker. Ändå älskar han sitt land och han dras med i den nationalistiska yran. Hans avsikter är nog goda - men en man som har mycket att bevisa kan bli en mycket farlig man.

Text: Johan Fingal

kultur@jonkopingsposten.se